

Ռեաֆալ Կիրգինկա, ի.գ.թ.

Հեղինակը Լեհաստանի արդարադատության նախարարություն գործուղված լեհ դատավոր է, որտեղ նա հանդես է գալիս որպես քրեական իրավունքի օրենսդրական դեպարտամենտի տնօրեն: Մասնագիտանալով ԵՄ և ԵԽ իրավունքում պրն Կիրգինկան հանդիսանում է նաև Լեհաստանի դատական և հանրային դատախազության ազգային դպրոցի մշտական դասախոս, ԵՄ աշխատանքային խմբերի և Եվրոպայի խորհրդի քրեական իրավունքով զբաղվող հանձնաժողովների անդամ:

Աշխատության մեջ ներկայացված կարծիքը հեղինակի անձնականն է: Դա արդարադատության նախարարության կամ Լեհաստանի որևէ այլ պետական մարմնի պաշտոնական դիրքորոշումը չէ:

Հայաստանի Հանրապետության 2020 թվականի «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման» մասին օրենքը՝ եվրոպական չափանիշների լույսի ներքո.

1. Ներածություն. Ընդլայնված բռնագանձումը եվրոպական յուրիսդիկցիաներում
2. Ընդլայնված բռնագանձման և առգրավման եվրոպական ստանդարտներ
3. Հայաստանի Հանրապետության «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման» մասին օրենքը ՄԻԵԴ չափանիշների լույսի ներքո
  - 3.1. Շրջանակը
  - 3.2. Ակտիվների հանցավոր ծագման կանխավարկածի հերքելիություն
  - 3.3. ԲԱԴ (Բռնագանձում առանց դատվածության)
  - 3.4. Օրենքի ընդհանուր խստությունը
  4. Եզրակացություններ
  5. Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ներածություն. Ընդլայնված բռնագանձումը եվրոպական իրավասություններում.

Ընդլայնված բռնագրավումը կամ ընդլայնված բռնագանձումը դրսևորվում է օրինական կանխավարկածների կիրառմամբ՝ առաջացնելով բռնագրավման ենթակա գույքի օրինական ծագման ապացուցման բեռը պատասխանողի կամ դրանք տիրապետող այլ անձի վրա դնելու բեռը: Կանխավարկածների կիրառման նախադրյալն է, օրինակ, կազմակերպված հանցավոր խմբի կազմում հանցավոր արարքների կատարումն ապացուցելը, հանցագործությունը եկամտի կանոնավոր աղբյուր դարձնելը կամ որոշակի ծանրության հանցագործություն կատարելը: Կանխավարկածի հետևությունն ամենից հաճախ հանգում է ամբողջ գույքի կամ դրա մի մասի հանցավոր ծագմանը: Բացի այդ, այս

կառուցակարգը հաճախ համալրվում է լուծումներով՝ գույքի բռնագրավման մասին որոշում կայացնելու համար երրորդ անձանց նկատմամբ, ովքեր սեփականություն են ձեռք բերել հանցագործից:

Ընդլայնված բռնագանձումը հայտնի է Եվրամիության երկրների գրեթե բոլոր իրավական համակարգերին, այնուամենայնիվ առանձին լուծումները էապես տարբերվում են: Շատ երկրներում դա կանոնավոր բռնագանձման տարբերակ է, որը կիրառվում է քրեական դատավարության ընթացքում: այդպիսի բռնագանձման հիմնավորումը սովորաբար այն ենթադրությունն է, որ ակտիվները ծագել են հանցագործությունից: Այն պահանջում է հավանականության ստանդարտ, այլ ոչ թե ապացույց (Գերմանիա, Իսպանիա, Իտալիա, Լիտվա, Լատվիա): Ի պատասխան՝ իրավախախտը կարող է ապացուցել կամ հավանական դարձնել, որ ակտիվները ձեռք են բերվել օրինական ճանապարհով (ապացույցի հակադարձ բեռը):

Լրացուցիչ նկատառում է նաև հանցագործի ակտիվների անհամաչափ արժեքը՝ կապված նրա օրինական եկամտի հետ (Իտալիա):

Երբեմն, հնարավոր դարձնելու անհրաժեշտության փոխարեն, որ ակտիվները ծագել են հանցագործությունից, բավական է հաստատել, որ ենթադրյալ հանցագործի արարքը համապատասխանում է որոշակի չափանիշների, օրինակ՝ պատժվում է բավականաչափ բարձր պատիժով կամ բացահայտորեն նշված է օրենքով (Ֆրանսիա, Պորտուգալիա, Լեհաստան):

Որոշ երկրներ նախատեսում են հանցագործի կողմից ձեռք բերված ակտիվների ծագման օրինականության քննության հնարավորությունը ոչ միայն հանցագործության օրվանից հետո, այլ նաև դրանից առաջ: Որպես կանոն, դա տեղի է ունենում հանցագործությունից 5 կամ 6 տարի առաջ (Բելգիա, Պորտուգալիա, Միացյալ Թագավորություն, Լիտվա, Լեհաստան):

Բռնագրավումն առանց դատվածության (ԲԱԴ) ամենից հաճախ նշանակում է քրեական դատավարության ընթացքում արգելադրված գույքը բռնագանձելու կարողություն այն դեպքում, երբ այդ վարույթը չի կարող ավարտվել դատվածությամբ: Պետությունների ճնշող մեծամասնությունը թույլ է տալիս հանցագործությունից ստացված եկամուտները բռնագանձել այս եղանակով, եթե քրեական դատավարությունը չի կարող ավարտվել դատվածությամբ, օրինակ. ամբաստանյալի մահվան պատճառով (Չեխիա, Դանիա, Գերմանիա, Ֆինլանդիա, Իսպանիա, Ֆրանսիա, Լիտվա, Հունգարիա, Ավստրիա, Շվեդիա, Լեհաստան): Նման դեպքում ԲԱԴ-ն դիտվում է որպես մի տեսակ գրավի միջոց, որը լրացնում է քրեական վարույթը, երբ դատապարտումն անհնար է:

Որոշ երկրներում այս հարցի շուրջ հնարավոր է որոշում կայացնել ինչպես քրեական դատավարության շրջանակներում, միջանկյալ ակտով, այնպես էլ այդ դատավարությունն ավարտող դատավճռում, ինչպես նաև առանձին

դատավարություններում, որոնք իրականացվում են քրեական դատավարության հիման վրա (Ֆինլանդիա, Իսպանիա, Իտալիա) կամ քաղաքացիական դատավարությունում (Միացյալ Թագավորություն, Իռլանդիա, Բուլղարիա, Սլովենիա, Սլովակիա): Սլովենիայում քաղաքացիական բռնազանձումը կարող է լիովին անկախ լինել քրեական դատավարությունից, մինչդեռ Սլովակիայում դրա հարուցման նախապայմանը անձին հանցագործության համար դատապարտելն է: Բոլոր դեպքերում բռնազանձման առարկան ոչ թե հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտն է, այլ այն գույքը, որի օրինական ծագումը չի ապացուցվել (այսպես կոչված՝ կոնֆիսկացիա): Ամենից հաճախ այն պետք է լինի նաև որոշակի, նշանակալի արժեքի գույք:

Հատկանշական է նաև Վրաստանում գործող վարչական բռնագրավման ինստիտուտը: Այն ընդունվել է պետական պաշտոնյաների շրջանում հանցավորության և կոռուպցիայի դեմ պայքարելու նպատակով: Վարչական բռնազանձման վարույթը կարող է հարուցվել առանց դատապարտման նախապայմանի. այնուամենայնիվ, դրա նախադրյալն այն է, որ պետական պաշտոնյան մեղադրվի պետական պաշտոն զբաղեցնելու ընթացքում կատարված հանցագործության, այդ թվում՝ կոռուպցիայի մեջ: Նման իրավիճակում դատախազը կարող է պահանջել վարչական բռնազանձում ապօրինի աղբյուրներից ստացված եկամուտների և ամբաստանյալի եկամուտներով չընդգրկված գույքի նկատմամբ: Ակտիվների քննությունը ներառում է ոչ միայն տվյալ անձի, այլև նրա ընտանիքի անդամների և հարազատների ունեցվածքը: Վրացական համակարգի կարևոր բաղադրիչը պետական պաշտոնյաների ունեցվածքի պարտադիր տարեկան հայտարարագրումն է, որը ներառում է նաև նրանց հարազատների ունեցվածքը: Այս ինստիտուտը հետազոտվել է ՄԻԵԴ-ի կողմից, որը չի հայտնաբերել մարդու իրավունքների կիրառվող չափանիշների խախտումներ (Գոգիտիձեն և այլք ընդդեմ Վրաստանի):

2. Ընդլայնված բռնազանձման և առգրավման եվրոպական ստանդարտներ.

Ընդլայնված բռնազանձումը ՄԻԵԴ բազմաթիվ վճիռների առարկա է դարձել: Դատարանը ուսումնասիրել է տարբեր լուծումներ ՄԻԵԿ 6(2) հոդվածի (անմեղության կանխավարկած) և 7-րդ հոդվածի (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) առումներով՝ ընդհանրապես ճանաչելով թե՛ ընդարձակ և թե՛ սովորական բռնազանձումը, որպես դատավորի կողմից պատժի որոշման տարրը, որը շատ նման է տուգանքի կամ ազատազրկման որոշմանը: Հետևաբար, բռնազանձումը համարվում է մեղքի ավելի վաղ հայտնաբերման հետևանք, նույնիսկ այլ դատավարություններում, և ոչ թե մեղքի վերահաստատում (Ֆիլիպսն ընդդեմ Մեծ Բրիտանիայի): ՄԻԵԴ-ի այս որոշմամբ փաստվում է, որ մեղադրյալի անմեղության երաշխավորված կանխավարկածը բացարձակ չէ, քանի որ փաստի կամ օրենքի/իրավունքի կանխավարկածները կիրառվում

են քրեական իրավունքի ցանկացած համակարգում և արգելված չեն, քանի դեռ դրանք մնում են որոշակի սահմաններում՝ հաշվի առնելով գործի ծանրությունը և պաշտպանության իրավունքի պահպանումը: ՄԻԵԴ-ի կարծիքով՝ բրիտանական համապատասխան օրենսդրությամբ ընդունված կանխավարկածը, որը նախատեսում է ընդլայնված բռնագրավման հնարավորություն՝ ապացուցման բեռի փոխամբ, կարող է հերքվել, եթե դիմումատուն հավանականության հիման վրա ապացուցել է, որ նա հարցական ակտիվները ձեռք է բերել հանցագործություն կատարելուց բացի այլ միջոցներով: Նման երաշխիքը բավարար է, որպեսզի ընդլայնված բռնագանձումը համարվի անմեղության կանխավարկածի հետ համատեղելի:

Վենետիկի Հանձնաժողովն իր 19.12.2022 կարծիքում նշել է, որ. *«Ինչ վերաբերում է ապացուցման չափորոշիչին, ՄԻԵԴ-ն օրինական է համարել, որ համապատասխան ներպետական մարմինները բռնագանձման որոշումներ կայացնեն՝ հիմնվելով ապացույցների գերակշռության վրա, որոնք ենթադրում են, որ պատասխանողների օրինական եկամուտները չէին կարող բավարար լինել խնդրո առարկա գույքը ձեռք բերելու համար: Իրոք, ամեն անգամ, երբ ծանր հանցագործություններից ստացված եկամուտների մասով քաղաքացիական դատավարության արդյունքում բռնագանձման մասին որոշում է կայացվել, Դատարանը նման վարույթում գույքի սպօրինի ծագման վերաբերյալ «ողջամիտ կասկածից դուրս» ապացույցներ չի պահանջել: Փոխարենը, հավանականությունների հավասարակշռության կամ սպօրինի ծագման մեծ հավանականության վերաբերյալ ապացույցը, որը գուզորդվում է սեփականատիրոջ՝ հսկառակն ապացուցելու կարողության հետ, բավարար է համարվել թիվ 1.1 Արձանագրության 1-ին Հոդվածի համաձայն համաշխարհային թեստի նպատակների համար, տես 23-րդ կետը:»*

Դատարանը հետևողականորեն գտնում է նաև այլ դեպքերում, որ ապացուցման բեռի տեղափոխումն ինքնին չի հանդիսանում Կոնվենցիայի խախտում, քանի դեռ առկա են արդար դատաքննության երաշխիքներ, և, մասնավորապես, եթե մեղադրյալը հնարավորություն ունի դատավարության ընթացքում ցույց տալ ակտիվների ծագման օրինականությունը: Իր հերթին, քրեական իրավունքի նման միջոցների կիրառումը կարող է լինել համաչափ գործիք՝ ծառայելու առավել ծանր հանցագործության դեմ պայքարի հատուկ նպատակին (տես՝ Raimondo v. Italy, Welch v. United Kingdom, Butler v. United Kingdom, Arcuri v. Italy, Սուդ Ֆոնդի և այլք ընդդեմ Իտալիայի, Գրեյսոնը և Բարնհեմն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության):

ԲԱԴ-ի վրա հիմնված բռնագանձման վերաբերյալ նախադեպային իրավունքը հավասարապես միատեսակ չէ: ՄԻԵԴ-ը հիմնականում գտնում է, որ առանց դատվածության գույքի բռնագանձումը հիմնականում չի խախտում օրինականության սկզբունքը և անմեղության կանխավարկածը: Ընդգծելով միջոցի կանխարգելիչ, այլ ոչ թե ռեպրեսիվ բնույթը, ընդգծելով դրա փաստական բնույթը (in rem) և մատնանշելով, որ այն չի ենթադրում մեղավորության պաշտոնական հաստատում, ՄԻԵԴ-ը գտնում է, որ առանձին վարույթում առանց դատվածության բռնագանձում կիրառելը սկզբունքորեն չի

խախտում կոնվենցիայի չափանիշները (Arcuri v. Italy): Այնուամենայնիվ, Geerings v. Netherlands-ի իր վճռում ՄԻԵԴ-ը «սահման գծեց» այս լիբերալ մոտեցման դեմ՝ նշելով, որ եթե մեղադրյալն արդարացվել է ենթադրյալ արարքի համար այն հիմքով, որ քրեական դատավարությունը չի ներկայացրել նրա մեղավորության համոզիչ ապացույցները, հետագա՝ առանց դատվածության նրա նկատմամբ գույքի բռնագանձման վարույթ հարուցելը խախտում է անմեղության կանխավարկածը: ՄԻԵԴ-ը նման եզրակացությունների է հանգել Վարվարան ընդդեմ Իտալիայի վճռում: Վերջինիս կարծիքով՝ մեղադրյալին արդարացնելը կամ մեղադրյալի մեղքը չկանխորոշող այլ որոշման կայացումը (օրինակ՝ վարույթը առանց մեղադրող հիմքի կարճելը) բացառում է բռնագանձման կիրառումը:

Մեկ այլ վճիռ, որը սահմանում է ԲԱԴ-ի թույլատրելիությունը, Welch v. United Kingdom գործն է: Դատարանը գտել է, որ այս գործի հանգամանքները ներառում են այնպիսի սրացումների կուտակում, որ բռնագանձման որոշումն իրականում ավելի շատ ռեպրեսիվ, քան կանխիչ միջոց էր: Այդ տարրերը ներառում էին բռնագանձման լրիվ հայեցողական բնույթը, դրա նյութական շրջանակը, որը բաղկացած է հանցագործի բոլոր ակտիվներից, և ոչ միայն հանցագործությունից ստացված եկամուտներից, և ազատագրկման այլընտրանքային ժամկետի սահմանումից:

Վերոնշյալ վերլուծությունը հանգեցնում է այն եզրակացության, որ ընդլայնված բռնագանձումը և դրա հետ կապված ապացուցման բեռի տեղափոխումը չեն հանդիսանում Կոնվենցիայի չափանիշների խախտում, պայմանով, որ այս ընթացակարգին ենթարկված անձը օգտվում է արդյունավետ դատավարական իրավունքներից և երաշխիքներից: Ի հավելումն ընդհանուր ընթացակարգային երաշխիքների, ինչպիսիք են պաշտպանության իրավունքը, լսվելու իրավունքը կամ արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքը, ՄԻԵԴ-ը պահանջում է մի քանի հստակ ձևակերպված հետևյալ չափանիշների համապատասխանություն.

(1) Քանի որ ընդլայնված բռնագանձումը հիմնված է ապացուցման բեռի շրջադարձի վրա, այն պետք է դիտարկվի որպես հատուկ բացառություն կանոնից, որի կիրառումը արդարացված է հանցագործության լրջությամբ:

(2) Մեղադրյալը պետք է իրական հնարավորություն ունենա հերքելու այն ենթադրությունը, որ բռնագանձմամբ սպառնացող ակտիվները ծագել են հանցագործությունից:

(3) Գույքի ձեռքբերման օրինականության հետադարձ վերանայման հնարավորությունն ինքնին արգելված չէ, եթե դա չի հանգեցնում հերքման (rebuttability) պահանջի խախտման:

(4) Բռնագանձումն առանց դատապարտման ինքնին արգելված չէ, եթե դատավճիռը չի կարող կայացվել որոշակի պատճառներով: Սակայն դա անթույլատրելի է մեղադրյալի արդարացման կամ այլ արդարացնող հիմքով կայացված ակտի դեպքում:

(5) Ընդլայնված բռնագանձման մեխանիզմը պետք է ուսումնասիրվի պաշտպանությունների և երաշխիքների նորմերի հետ միասին՝ դրա ընդհանուր ռեպրեսիվության տեսանկյունից: Եթե դրա ռեպրեսիվ չափումը ակնհայտորեն գերազանցում է դրա կանխարգելիչ ասպեկտը, հատկապես բավականաչափ ուժեղ ընթացակարգային երաշխիքների բացակայության դեպքում, նման մոդելը կարող է համարվել որպես ՄԻԵԴ չափանիշների խախտում:

3. Հայաստանի Հանրապետության բռնագանձման մասին օրենքը ՄԻԵԴ չափանիշների լույսի ներքո

2020 թվականի ապրիլի 16-ին ՀՀ ԱԺ-ն ընդունել է «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին օրենքը» (Օրենքը): Այս Օրենքի որոշ ընդլայնված հատկանիշներ ստիպեցին հայ պատգամավորներին դիմել Սահմանադրական դատարան՝ վիճարկելով դրա սահմանադրականությունը: Դատարանը, սակայն, կասեցրել էր դիմումի քննությունը և եզրակացություն ստանալու համար դիմել Վենետիկի հանձնաժողովին: Վերջինս հրապարակեց իր կարծիքը 2022 թվականի դեկտեմբերի 19-ին

Անկախ Վենետիկի հանձնաժողովի Կարծիքից և Սահմանադրական դատարանի որոշման ուղղությունից, Հայաստանի օրենսդրության բովանդակությունը պետք է ուսումնասիրվի ՄԻԵԴ-ի վերը նշված չափանիշների լույսի ներքո:

3.1. Շրջանակը

Հանցագործությունների ցանկը, որոնց համար կարող է կիրառվել ընդլայնված բռնագանձում, նախատեսված է Օրենքի 3-րդ հոդվածի 4-րդ մասում և կարծես թե ընդարձակ է: Այնուամենայնիվ, դրանով ընդգրկված հանցագործությունները հիմնականում իսկապես ծանր բնույթի հանցագործություններ են և ճշգրտորեն սահմանվել են վերը նշված հոդվածում: Ակնհայտ է, որ հանցագործությունների տեսակներին զուտ հղումը միշտ չէ, որ որոշում է դրանց ծանրությունը կոնկրետ դեպքի հանգամանքներում: Այնուամենայնիվ, համաչափության ընդհանուր մետա-չափանիշը, որը ընդլայնված բռնագրավումը սահմանափակելով միայն ավելի ծանր հանցագործություններով, կարծես թե բավարարված է:

3.2. Ակտիվների հանցավոր ծագման կանխավարկածի հերքելիություն

Ընդլայնված բռնագանձման այս հիմնական տարրը արտացոլված է Օրենքի 22-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, որը հետևյալն է. «3. Պատասխանողը կարող է հերքել գույքի՝

ապօրինի ծագում ունենալու կանխավարկածը՝ ներկայացնելով օրինական եկամուտներով գույքի ձեռքբերումը հիմնավորող ապացույցներ:»:

Հետևաբար, անկասկած, Հայաստանի օրենսդրությունը շահագրգիռ անձին ընձեռում է բռնագանձումից պաշտպանվելու պաշտոնական հնարավորություն: ՄԻԵԴ չափանիշներին համապատասխանելու համար, այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է որոշել, թե արդյո՞ք պաշտոնական իրավունքը իրական և արդյունավետ պաշտպանական միջոց է: Այս ոլորտում երկու կարևոր հարց է ծագում.

Առաջինը վերաբերում է հակաապացույցների չափանիշին: Ֆիլիպսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության վերոհիշյալ վճռում ՄԻԵԴ-ը նշել է, որ պատասխանողի կողմից կանխավարկածի հերքումը պետք է իրականացվի հավանականության սկզբունքով: Մա նշանակում է, որ նա պարտավոր չէ ամբողջապես և կատարելապես ապացուցել, որ իր մոտ գտնվող գույքը ձեռք է բերվել օրինական ճանապարհով: Բավական է դա ողջամտորեն հավանական դարձնել և հետևաբար մատնանշել այնպիսի հանգամանքներ, որոնք ավելի հավանական են դարձնում գույքի օրինականությունը, քան անօրինական լինելը: Այսինքն՝ հակաապացույցների չափորոշիչն ավելի ցածր է, քան քրեական դատավարությունում ապացուցման սովորական չափանիշը: Քանի որ հայաստանյան իրավունքի հիման վրա առկա է ընդարձակ նախադեպային իրավունքի պակաս, չի կարելի բացառել, որ Հայաստանում դատարանների պրակտիկան կգնա այս ուղղությամբ: ***Այնուամենայնիվ, դրույթի տեքստն ինքնին, բառացի ընթերցված, կարող է կասկածներ առաջացնել այս առումով:***

Այս կասկածներն ավելի են ամրապնդվում 22-րդ հոդվածի 4-րդ մասով, որը սահմանում է, որ «*Այն դեպքերում, երբ փաստերը, օրենքի կամ նորմատիվ իրավական ակտերի համաձայն, պետք է հաստատվեն միայն որոշակի ապացույցներով, անձը չի կրում իր կողմից ապացուցման ենթակա փաստը վիճելի մնալու բացասական հետևանքները, եթե ապացուցում է, որ սովյալ ապացույցը ոչնչացվել է կամ կորել է ոչ իր մեղքով:*»:

Այս կերպ ձևակերպված բացառությունը, թվում է, նշանակում է, որ ընդհանուր առմամբ պահանջվում է հակաապացույցների ամենաբարձր չափանիշը, ինչը հակասում է ՄԻԵԴ-ի մեջբերված տեսակետին նվազեցված չափանիշի (հավանականությունների հավասարակշռություն) վերաբերյալ:

Երկրորդ խնդիրը վերաբերում է ակտիվների ծագման օրինականության հետադարձ (ռետրոսպեկտիվ) քննության ժամկետներին: Ինչպես նշվեց վերևում, եվրոպական յուրիսդիկցիաների մեծ մասը թույլ է տալիս ուսումնասիրել ենթադրյալ հանցագործությունը կատարելուց 5 կամ 6 տարի առաջ ձեռք բերված ակտիվների ծագման օրինականությունը: Իր վերոհիշյալ 19.12.2022 Կարծիքում, Վենետիկի Հանձնաժողովը նշում է.«[...] Հետևաբար, Վենետիկի Հանձնաժողովը գտնում է, որ օրենքի

հետադարձ ուժն անհամատեղելի չէ միջազգային չափանիշներին, պայմանով, որ գույքի ծագման վերաբերյալ բացատրություններ տալու պաշտպանվողների պարտականությունը մնում է ողջամտության սահմաններում, և այս առնչությամբ պաշտպանական կողմի փաստարկները մանրակրկիտ քննարկվում են դատարանների կողմից:» (տե՛ս կետ 50):

Միննույն ժամանակ, ինչնիցէ, Հայաստանի օրենքը դատախազությանը հնարավորություն է տալիս հետ նայել մինչև 1991 թվականի սեպտեմբերի 21-ը (հոդված 7(3)), որը կազմում է ավելի քան 30 տարի ժամկետ: Հասկանալով քաղաքական տրամաբանությունը՝ նման երկար ժամանակահատվածը գործնականում հերքելիությունը (rebuttability) դարձնում է հորինված և ցնորական:

20 կամ 30 տարի առաջ սեփականության ձեռքբերման օրինականությունն առնվազն հավանականության հավասարակշռության տեսանկյունից ապացուցելու դժվարության մակարդակն այնքան բարձր է, որ խնդրո առարկա ՄԻԵԴ ստանդարտը, անկասկած, խախտվում է այս լուծումով: Այն կխախտվի նաև այնպիսի երկրում, ինչպիսին օրինակ Լեհաստանն է, որտեղ 1992 թվականից ի վեր կա անձնական եկամուտների տարեկան հայտարարագրեր ներկայացնելու պարտավորություն, այնուհանդերձ, քաղաքացիները պարտավոր չեն պահել այդպիսի հայտարարագրերը 5 տարուց ավելի, մինչդեռ պետական մարմինները կարող են արխիվացրել, կորցրած կամ ոչնչացրած լինեն դրանք այդ ընթացքում: Ավելին, մինչև վերջերս ՀՀ քաղաքացիները պարտավոր չէին հայտարարագրել իրենց եկամուտները, իսկ պետությունն ինքը չի կատարել իր պոզիտիվ պարտականությունը՝ արխիվացնելու որևէ հայտարարագիր կամ եկամուտների ապացույց: Հետևաբար, գույքի ուսումնասիրման այս անհամաչափորեն երկար ժամկետը պետք է համարվի գույքի ապօրինի ծագման կանխավարկածն արդյունավետ հերքելու չափորոշիչի խախտում: Վենետիկի Հանձնաժողովը նկատում է, որ. «Երաշխիքներն ու դատավարական երաշխիքները, որոնք կիրառելի են այս տեսակի վարույթներում և քննարկվել են նախորդ բաժնում, ավելի մեծ նշանակություն են ստանում կամայականության և անձնական իրավունքներին անհամաչափ միջամտության փոխանգր չեզոքացնելու հարցում: Այսպիսով, կարևոր է որոշել անհասանելի ապացույցների և և բարեխիղճ սեփականատերերի պաշտպանության հնարավոր ճշգրիտ շրջանակը և բովանդակությունը (հոդված 22, պարբ. 4) (Հոդված 23):» (տե՛ս կետ 58):

3.3. ԲԱԴ

Բռնագանձումն առանց դատապարտման (ԲԱԴ in rem) ինքնին արգելված չէ ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքում, ինչպես ցույց է տրված վերևում, եթե որոշակի պատճառներով դատավճիտ հնարավոր չէ կայացնել: Մակայն բռնագանձումը հնարավոր չէ մեղադրյալի արդարացման կամ որևէ այլ ոչ մեղադրող հիմքով գործի կարճման դեպքում:

Ընդլայնված բռնագանձումը Հայաստանում դատարանի կողմից ճանաչվում է քաղաքացիական դատավարությունում՝ քրեական դատավարությունից անջատ: Սա նախատեսված է Օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, որը հետևյալն է. *«Սույն օրենքով նախատեսված վարույթին զուգահեռ ընթացող քրեական գործի վարույթի ավարտվելը, այդ թվում՝ արդարացման դատավճռի կայացումը, կամ արդարացնող հիմքով քրեական գործի վարույթը կարճելը կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելը հիմք չեն ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման վարույթի դադարեցման համար»:*

Թեև քաղաքացիական դատավարության ընթացքում իրականացված առանձին բռնագանձման փաստն ինքնին կասկածելի չէ, նշված դրույթը ակնհայտորեն դուրս է գալիս ՄԻԵԴ-ի կողմից Geerings և Varvara վճիռներում սահմանված սահմաններից: Խնդիրն, իհարկե, արդարացման կամ ոչ մեղադրող հիմքով դատական կամ դատախազական ակտով բռնագանձման ամբողջական անջատումն է: Այս առումով, Հայաստանի օրենսդրությունը ակնհայտորեն խախտում է վերը քննարկված ՄԻԵԴ չափորոշիչը: Այն վերականգնելու համար անհրաժեշտ է թվում կա՛մ վերացնել նշված կարգավորումը, կա՛մ ներդնել բռնագանձված գույքը կամ դրան համարժեքը անձին վերադարձնելու հնարավորություն, ով արդարացվել է կամ առնվազն մեղավոր չի ճանաչվել քրեական գործով:

3.4. Օրենքի ընդհանուր խստությունը

Վերոնշյալ վերլուծությունը հանգեցնում է այն եզրակացության, որ Հայաստանի օրենսդրությունը պարունակում է մի քանի շատ կարևոր առանձնահատկություններ, որոնք պետք է ուշադրություն դարձնել կարգավորման ընդհանուր համաչափությունը քննելիս:

Նախ, ընդլայնված բռնագանձումը վերաբերում է հանցագործությունների լայն շրջանակին:

Երկրորդ, գույքի անօրինական ծագման կանխավարկածը արդյունավետորեն հերքելու կարողությունը հիմնված է ապացուցման չափազանց բարձր չափանիշների վրա: Փոխարենը պետք է հիմնված լինի ավելի ցածր ստանդարտի՝ այն է, հավանականության սկզբունքի վրա:

Երրորդ, ակտիվների անօրինական ծագման կանխավարկածը արդյունավետորեն հերքելու հնարավորությունը մասամբ պատրանքային է: Դա պայմանավորված է գույքի օրինականության անհամաչափ երկար (30 տարի) հետադարձ քննությամբ, ինչը անհնարին է դարձնում մեղադրանքի դեմ իրական պաշտպանություն տրամադրելը, հատկապես հաշվի առնելով հակաապացույցների չափազանցված չափանիշը:

Չորրորդ, քաղաքացիական բռնազանձումն իրականացվում է քրեական դատավարությունից անկախ և թույլատրելի է նաև, եթե մեղադրյալն արդարացվի կամ առնվազն մեղավոր չճանաչվի քրեական դատավարության ընթացքում:

Վերոհիշյալ բոլոր հանգամանքները հանգեցնում են հայ օրենսդիրի կողմից կիրառվող ներխուժող լուծումների չափից ավելի կուտակման, ինչը ՄԻԵԴ չափանիշների լույսի ներքո հանգեցնում է դրանց անհամաչափության մասին ընդհանուր գնահատականին:

4. Եզրակացություններ

Ընդլայնված բռնազանձումն արդյունավետ գործիք է ծանր հանցագործությունների դեմ, հատկապես կազմակերպված հանցավորության դեմ, որը հայտնի է եվրոպական շատ յուրիստիկցիաներին: Պետք է ողջունել այս գործիքի ներդրմանն ուղղված Հայաստանի իշխանությունների ջանքերը:

Վենետիկի Հանձնաժողովը նշել է, որ. «Միջազգային և եվրոպական չափորոշիչները հուշում են, որ քաղաքացիական բռնազանձումը կարող է արդյունավետ գործիք հանդիսանալ հանրային կոռուպցիայի դեմ պայքարում և կանխել գույքի սպորինի ձեռքբերումը: Մա հանրային շահն է, որը կարող է արդարացնել որոշակի գույքի սպորինի ծագման կանխավարկածի կիրառումը: Նման կանխավարկածն սպացուցման բեռը տեղափոխում է գույքի սեփականատիրոջ վրա. իրավասու մարմինը պարտավոր է ցույց տալ, որ ակտիվները կարող են սպորինի ծագում ունենալ, մինչդեռ պատասխանող կողմը կարող է հերքել այդ պնդումները՝ հակառակն սպացուցող սպացույցներ ներկայացնելով: Այնուամենայնիվ, այս գործիքը պետք է կիրառվի ողջամիտ սահմաններում և ուղեկցվի արդյունավետ ընթացակարգային երաշխիքներով: Քանի դեռ գույքի սեփականատերը իրական հնարավորություն ունի հերքելու ենթադրությունը և կարող է փոխանցել «անմատչելի սպացույցները» կամ բարեխիղճ սեփականատիրության պաշտպանությունը, լուծումը համաչափ է թվում: Օրենքի համատեքստում օգտակար կլինի ավելի լավ բացատրել նման դեպքերում կիրառվող սպացույցների չափանիշը: Ինչ վերաբերում է օրենքի հետադարձ ուժին, սպա ընդհանուր առմամբ ընդունված է, որ կոռուպցիայի դեմ պայքարը ստիպում է գործել ոչ միայն սպագայի համար, այլև տեսադաշտում պահել նախկինում սպորինաբար սեփականություն ձեռք բերելու երևույթի դեմ պայքարը: Օրենքի հետադարձ կիրառումը, ընդհանուր առմամբ, կարելի է համաչափ և համատեղելի համարել Հայաստանի Սահմանադրությանը, որն սպահովում է սեփականության պաշտպանությունը միայն այն դեպքում, երբ այն ձեռք է բերվել օրինական ճանապարհով: Միևնույն ժամանակ, գույքի ծագման մասին բացատրություններ տալու պարտականությունը պետք է մնա ողջամիտ: Ավելին, գույքի բռնազանձման ժամկետը պետք է լինի ողջամիտ՝ հավասարապես կիրառվի բոլոր դեպքերում և չթողվի իշխանությունների հայեցողությանը:» (տե՛ս Կարծիքի 60-62 կետերը)

Հարկ է նշել, սակայն, որ **վերը նշված մի քանի առումներով հայկական լուծումները խախտում են ՄԻԵԴ-ի յուրիսպրոտեկցիայից բխող չափանիշները: Հայաստանը, որը Եվրոպայի խորհրդի անդամ է 2001 թվականից, պետք է համապատասխանի այս սկզբունքներին:**

Բացի քաղաքական և միջազգային ասպեկտներից, օրենքի պահպանումը, որը ակնհայտորեն չի համապատասխանում Եվրոպայի խորհրդի պահանջներին, առաջ է բերում զգալի գործնական ռիսկեր: Ընդլայնված բռնագանձումը գործիք է, որն ուղղված է, ի թիվս այլոց, կազմակերպված հանցավորության դեմ, որը մեր օրերում ունի անդրսահմանային բնույթ: Ուստի դրա դեմ արդյունավետ պայքարը պահանջում է հարթ և արդյունավետ միջազգային համագործակցություն: Սա, ի վերջո, ճանաչում է նաև Հայաստանի օրենսդիր մարմինը՝ խնդրո առարկա օրենքի 5-րդ գլխում: Այնուամենայնիվ, եթե Հայաստանի Օրենքը ՄԻԵԴ-ի կողմից պաշտոնապես ճանաչվի որպես ՄԻԵԿ-ի խախտում, ինչպես ցույց է տալիս այս վերլուծությունը, Եվրոպայի խորհրդի անդամ մյուս երկրները կարող են ձեռնպահ մնալ ընդլայնված բռնագանձման բնագավառում Հայաստանի իշխանությունների հետ համագործակցությունից: Արդյունքում, խնդրո առարկա դրույթները կարող են մասնակիորեն անարդյունավետ լինել, գոնե անդրսահմանային առումով, և դրանց խստությունը և, մասնավորապես, արդյունավետությունը կարող են արդյունքում դառնալ պատրանքային:

5. Օգտագործված գրականության ցանկ.

1. Fernandez-Bertier, M., *The confiscation and recovery of criminal property: a European Union State of the Art*, ERA Forum 323, 17 (2016);
2. Ivory, R., *Corruption, Asset Recovery, and the Protection of Property in Public International Law: The Human Rights of Bad Guys*, Cambridge (2014);
3. Kierzyńska R., Warchol M., (eds.), *Confiscation in rem. A modern method to combat organized crime*, Warsaw (2021);
4. King, C., Walker, C. (eds.), *Dirty Assets. Emerging Issues in the Regulation of Criminal and Terrorist Assets*, Farnham (2014);
5. Ligeti, K., Simonato, M. (eds.), *Chasing Criminal Money. Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU*, Oxford (2017);
6. Maugeri, A.M., *La Direttiva 2014/42/UE relativa alla confisca degli strumenti e dei proventi da reato nell'Unione europea tra garanzie ed efficienza: un "work in progress". Diritto penale contemporaneo. Rivista trimestrale*, 300 (2015);
7. Manes, V., *L'ultimo imperativo della politica criminale: nullum crimen sine confiscatione. Rivista italiana di diritto e procedura penale*, 1259 (2015);
8. Panzarasa, M., *Confisca senza condanna? Uno studio de lege lata e de iure condendo sui presupposti processuali dell'applicazione della confisca. Rivista italiana di diritto e procedura penale*, 1672 (2010);
9. Rui, J.P., Sieber, U. (eds.), *Non-Conviction-Based Confiscation in Europe. Possibilities and Limitations on Rules Enabling Confiscation Without a Criminal Conviction*, Berlin (2015);
10. Schunke M.T., *Extended Confiscation in Criminal Law. National, European and International Perspectives*, Cambridge (2018);

11. Simonato M., Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains, ERA Forum volume 18 (2017);

12. Trybek K., Konfiskata rozszerzona mienia pochodzącego z przestępstwa w prawie polskim oraz unijnym, Warszawa (2020).